

Анатолій Глушак

Феномен Нечерда

Есе-реквієм

На початку вересня 2019 року відбулася церемонія відкриття чергових іменних мозаїчних плит на Алеї зірок побіля Одеського театру опери та балету. Серед кількох глорифікованих номінантів було визначено знакову постать українського та світового кінематографа, прозаїка та публіциста Олександра Довженка і лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка поета Бориса Нечерди. Культурно-мистецький міф Одеси переконливо масштабував ціннісні параметри.

Після закінчення церемонії ми з Євгеном Голубовським і Феліксом Кохріхтом привітали один одного – бо підтримували віршовану творчість Нечерди ще с 60-х років минулого століття. Славетний колектив обласної молодіжної газети в ту пору згуртував коло обдарованих людей, котрі з плином часу стали письменниками, редакторами газет, видавцями. В стінах редакції народилася ідея заснування обласної премії для яскравих мистецьких дебютантів імені Едуарда Багрицького. Першими лауреатами цього конкурсу стали Борис Нечерда, художник Святослав Божій і актор театру опери та балету Павло Фомін. Після створення газети «Вечерня Одесса» завдяки Голубовському та Борисові Дерев'янку (ще одному виходцеві з «нашої» молодіжки) Нечерда став титульним її автором. Особливо у два шестирічних відрізки, коли одесита не друкували ані київські журнали, ані столичні видавництва.

Того ж вересневого дня 2019 року я почав упорядковувати свій нечердинський архів. Неприсутність на Театральній площі літераторів з різних організаційних «парафій», а також

Картина заслуженого художника України Володимира Кабаченка «Борис Нечерда. Таке зелене море»

Анатолій Глушак

Неформат Нечерди

Нечерда мав норів харалужний:
Доля була – а тримав удар.
Безпритульник, впертий саморушник,
Він хрестив і чарку, й каламар.

Був до влади і олжі ослушник.
Невдогідник, хлібосол-нуждар –
*Жив, як міг,** в облозі осоружній
Пияків, баботи і нездар.

Ніби віртуоз на диво-скрипці –
Грав співзвуччя безглагольних рим.
Споряджав їх у синкопні строфи.

Кара неформату і проскрипцій
Крокувала, мов конвой, за ним –
Тож не ухилився від катастрофи.

* «Я жив як міг, я не лукавив» – рядок з вірша Бориса Нечерди.

2 вересня 2019 року на Алеї зірок Одеси відкрито персональний знак «Borus Necherda».

представників великих бібліотек, вишівських філологічних підрозділів мене стривожила, спонукала до роздумів. Чому незаперечний феномен *Нечерди* як літератора трансформується з плином часу в мем *неформату Нечерди*? Відкриття зірки поета мало зупинити деменцію цієї культурної верстви у місті – щоб не перерости в діагноз.

Спонукою до написання цього есею стало бажання прикувати увагу читача до маловідомих подій та фактів життєпису поета, донині чітко не окреслених *новаторських* якостей його стилю, виражальних засобів у поєднанні з умінням безбоязно заглядати у кармічне затіння свідомості. Спочатку написався отакий вірш:

Прізвищем удався – *Нечерда*!
Нехить пересилює жада,
Вдача заперечує поставу,
А респект кутурхає на славу.

Чверть століття вже без *Нечерди*...
Одряхліли янголи й чорти.
Повмирили жони і любаски.
Зник реєстр звитягам і поразкам.

Зайве дорікати *Нечерді*,
Що тримався краю у гурті.
Бо ж не в товаристві, а одному
Випадає сповідь Всеблагому.

З ким би порівняти *Нечерду*,
Всі його печалі та нужду?..
І чий не змаг обрати вірші
На укрсучлітературній біржі?!

Не встигали ми за *Нечердою*,
За його думками і ходою –
Він не був однаким зазвичай:
То відлюдник, то гіркий гультай,
То козак Мамай, то квазісамурай.

Божий дар містився в *Нечерді*,
Ніби срібло-злото у руді.
Сталася аварія на рудні!..
Злитки віршів збереже майбутнє.

А тепер перейдемо до власне нечердинського, його життєвих віх.

Майбутній поет народився 11 липня 1939 року в селі Ярешки Житомирської області. Батько Андрій Нечерда був залізничником. А оскільки залізничний транспорт у радянську пору був напіввійськовою галуззю, то сімейство (у Бориса було ще три сестри) змушене було часто переїздити з однієї невеликої станції на іншу. У старших класах середньої школи всі четверо вже навчалися в Олександрії на Кіровоградщині.

Закінчивши із золотою медаллю десятирічку, Борис зробив паузу, не поспішив поступати до котрогось київського, харківського чи найближчого дніпропетровського вишу. У 50-60-ті роки минулого століття більшість населення України ще проживала у селах, у райцентрах і містечках глибинки. Професійно-технічної орієнтації серед школярів та їх батьків не існувало. Вірогідність помилкового вибору професії у провінції була значною, але вона нівелювалася потребами дедалі більшої кількості спеціалістів у різних галузях.

Золотий медаліст Нечерда пішов працювати... стрілочником на під'їзних коліях вугільного тресту. На побіжний погляд – нескладна професія з підвищеними фізичними навантаженнями. Власне, був ще й дублером зчіплювача вагонів.

Цей доленосний «стрілочний» рік допоміг Борисові не тільки фізично і психологічно загартуватися, але й употужнити інтелектуальні здібності. Нещодавній випускник не пропускав зібрань літстудії при Олександрійській райгазеті. Сивоволосий керівник студії Сергій Гончаров-Тасін утішався кожним новим віршем Нечерди. Хвалив за вдалий образний початок твору про вибір фаху: «Чужі ремесла, я до вас голодний, / як до землі / розхристаний Микула!». «А кінцівку твору треба ще шукати, друже. Зате у вірші «Прокладачі електроліній» тобі вдалися саме прикінцеві рядки: «Мені подобається діло, що вимагає над усе: буденно їздити по світу і роздавать до сивини запаси внутрішнього світла, якщо у тебе є вони».

Наставник радив Нечерді їхати на навчання до Одеси, бо там, мовляв, справжня кузня талантів з усіх мистецтв. І Борис наступного літа таки поїхав на південь, до моря, – з романтичними мріями про морські подорожі, плавання через океани до далеких материків. Вивчивши довідник для вступників, попитавши поради на Приморському бульварі, здав документи до Інституту інженерів морського флоту. В приймальній комісії уточнили: як медаліст складатиме лише два екзамени – один з математичних дисциплін на вибір і письмовий твір російською мовою. Вступник запитав:

– Чи можна написати віршами?

Секретар приймальної комісії відповів:

– Будь ласка, але форма викладу теми не впливає на оцінку.

Нечерда одержав два «відмінно», але у списках знайшов своє прізвище серед зарахованих на факультет кораблебудування.

Йому відкрилися можливості плавати в широтах літературного Чорномор'я! Дізнався про існування легендарної газети «Моряк». Навідався туди, показав вірші. Два з них – «Звёзды» та «Хлопчик» – надрукували. Зовсім поряд з «Моряком» знаходилася Одеська філія Спілки письменників. Там познайомився з ветеранами війни Євгеном Бандуренком і Володимиром Гетьманом. Вони допомогли опублікуватися в журналі «Літературна Одеса».

Водночас Одеса зваблювала полікультурним розмаїттям. В інституті викладання провадилося виключно російською мовою. Почав заходити Нечерда до редакції обласної молодіжної газети («Комсомольское племя»). Вона дублювалася українською мовою. На пропозицію Бориса написати кілька репортажів віршами – погодилися, запропонувавши російськомовні версії.

Тож чи можна дивуватися, що молодий поет подав до видавництва «Маяк» рукопис дебютної збірки російською мовою? Але після завершення підготовки творів до набору Нечерда несподівано забрав зредагований рукопис. Стався провіденціальний спалах свідомості.

На початку 60-х років затоптаний цензурою, протруений ідеологією масив української поезії зазнав тектонічних зрушень. Мобілізаційно-колективістська спрямованість віршованих і пісенних текстів у поєднанні з хуторянською замилюваністю красою

гаїв, співом солов'їв викликали читацьке збайдужіння. На авансцену вийшла плеяда молодих авторів з творами людиноцентричної спрямованості, оновленою палітрою зображальних засобів, досконалішою оптикою метафор, порівнянь, сміливим звертанням до алегорій та підтексту.

Українська «Літературна газета» цільними шпальтами презентувала великі добірки та поеми Миколи Вінграновського, Івана Драча, Ліни Костенко, вийшли дебютні збірки Василя Симоненка, Бориса Олійника, Віталія Коротича. Їхні дебютні збірки, перші прозові книжки Володимира Дрозда, Євгена Гуцала,

Валерія Шевчука знаменували демонстративне нехтування тритомним «Російсько-українським словником», який у видавничій практиці був основним зняряддям русифікованого літературного фаршу.

Плеяда молодих літераторів післясталінського десятиріччя воліла говорити з читачем мовою Тараса Шевченка, Лесі Українки, Василя Стефаника, письменників українського розстріляного Відродження, врешті – лексичним багатством чотиритомного «Словаря української мови» Бориса Грінченка.

Категоричний намір Нечерди забрати з видавництва рукопис російськомовних віршів для авторського перекладу українською викликав неоднозначну реакцію як з боку видавців, так і в середовищі письменницької організації. Подейкували, що Ноте Лур'є до Другої світової війни писав і друкував свої твори мовою їдиш, а вже у сорокові роки його твори виходили друком переважно російською. Подібна метаморфоза наздогнала Івана Мавроді – по-

чинав рідною болгарською, а потім змушений був користуватися послугами перекладача на російську. Отямлюючи Бориса, посилалися на ці «живі приклади».

Значно пізніше, вже у статусі визначного поета української формації, Нечерда описав свій карколомний вчинок у баченні залізничного стрілочника. «Ситуація нагадувала сортувальну станцію. Радили новий зчїп мого першого творчого потягу поставити на запасну колію, щоб почекаати, подумати. Я перезавантажився і почав шукати машиніста, який виведе мій поїзд під назвою «Материк» з сортувального лабіринту на магістральні рейки рідної літератури».

Таким машиністом-провидцем став російськомовний поет, одесит Іван Рядченко. Він благословив дебютну збірку поезій словами передмови: «Перед молодим поетом далека та важка дорога. Він рушає в путь, щоб відкрити людям новий поетичний материк. Відкривачам ніколи не буває легко. Десь попереду випробування і шторми. Але головне в тому, що Борис Нечерда здатний подолати їх».

Закінчення в наступній книзі альманаху.

